

PREVENTIVNA DIPLOMACIJA SLOVENIJE PRI REŠEVANJU VPRAŠANJA SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI KOSOVA (2007–2010)**

Povzetek. Članek analizira preventivno diplomacijo Republike Slovenije pri reševanju vprašanja razglasitve samostojnosti Kosova. V proučevanem obdobju, ko se je Kosovo pripravljalo na razglasitev samostojnosti in jo 17. februarja 2008 tudi razglasilo, je Slovenija predsedovala Svetu EU. Članek ugotavlja, kakšen je bil položaj Slovenije kot male države v tem oziru ter kako je Slovenija v tem procesu skušala zaščititi svoje temeljne zunanje-politične (in ekonomske) interese v regiji. Rezultati analize kažejo, da je Slovenija ohranjala svojo pozicijo v regiji z nenehnim uravnoveževanjem svojega zunanje-političnega oz. diplomatskega delovanja, sinhroniziranega s ključnimi akterji znotraj EU, kot tudi z ZDA in Rusko federacijo. Slovenija je lahko uravnoveževalno mediacijsko politiko vodila zaradi kakovostnih informacij »s terena«, ki jih je imela zaradi zgodovinskih dejstev in prepoznane vloge v regiji v zadnjih letih. Kljub temu je nujno ugotoviti, da Slovenija – navkljub temu, da je bila na čelu EU – v določena usklajevanja glede razglasitve neodvisnosti ni bila vključena, ampak je bila o njih le obveščena.

Ključni pojmi: preventivna diplomacija, preprečevanje oboroženih konfliktov, Slovenija, Kosovo, male države, Evropska unija, predsedovanje Svetu EU

Uvod

To, da je diplomacija nadaljevanje vojne z drugimi sredstvi, je bilo znano že davno, kot tudi že dolgo vemo, da se države pred oboroženimi spopadi, med njimi in po njih aktivno diplomatsko udeležujejo. V tem članku se

* Rok Zupančič, asistent in mladi raziskovalec, doktorski kandidat na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani; dr. Boštjan Udovič, raziskovalec na Centru za mednarodne odnose Fakultete za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

ukvarjava z diplomatsko dejavnostjo, ki poteka v času pred oboroženimi spopadi in je namenjena temu, da preprečuje njihov izbruh. To dejavnost – v tem članku jo analizirava na podlagi diplomatskih aktivnosti Slovenije pri reševanju vprašanja samostojnosti in neodvisnosti Kosova – imenujeva preventivna diplomacija.

Konec 20. in začetek 21. stoletja je pokazal, da postaja preventivna diplomacija eden temeljnih kamnov sodobne mednarodne skupnosti. K temu kliče predvsem veliko število oboroženih konfliktov v mednarodni skupnosti, ki se v marsičem razlikujejo od tistih v preteklosti.¹ V času hladne vojne so prevladovali predvsem meddržavni oboroženi konflikti, ki so jih reševali s t. i. krizno diplomacijo, po hladni vojni pa se je razmahnilo predvsem število znotrajdržavnih oboroženih konfliktov.² Te izkušnje so pripeljale do ideje, da je namesto posredovanja v oboroženih konfliktih treba graditi predvsem na kulturi preprečevanja – miselni in prakseološki preskok s »kulture posredovanja« na »kulturo preprečevanja« je še posebej spodbujal generalni sekretar Organizacije združenih narodov (OZN) Kofi Annan (United Nations General Assembly, 1999). V sredini in še posebej ob koncu 90. let 20. stoletja je tako preventivna diplomacija vse bolj pridobivala pomen, kar je vidno tudi iz raznoterih dokumentov mednarodnih organizacij.³ Vse pomembnejšo vlogo na tem področju so dobivale tudi nekatere države (predvsem severnoevropske države – Švedska, Norveška, Finska – in Kanada).

Na tem mestu se poraja logično vprašanje: kdo vendar so pglavitni akterji v sodobni preventivni diplomaciji ter kako delujejo pri preprečevanju oboroženih konfliktov? Obstoječe znanstvene razprave in pregled literature dajejo dokaj enovito sliko, ko kot ključne akterje preventivne diplomacije izpostavljajo predvsem mednarodne organizacije (ki skrbijo za mednarodni red in varnost) in države, ki si tudi s pomočjo preventivne diplomacije (neredko) prizadevajo predvsem za svoje (strateške) interese (npr. Smith, 1995; Lund, 1996; Cahill, 2000; Carment in Schnabel, 2003; Kronenberger in

¹ Uporaba termina konflikt v tem članku se nanaša izključno na oborožene konflikte, ne pa na kake druge vrste konfliktov (npr. medosebne, zakonske ipd.). Pri tem je treba opozoriti, da je slovenska znanstvena in strokovna stroka pri uporabi terminov bolj dosledna kot tuja. V ruščini se npr. za preprečevanje oboroženih konfliktov najbolj pogosto uporablja izraz »предотвращение конфликтов« (predotvrščanje konfliktov), termina »предотвращение вооруженных конфликтов« (predotvrščanje vooruženih konfliktov) oz. »предотвращение войн и вооруженных конфликтов« (predotvrščanje vojn i vooruženih konfliktov) pa sta redkejša; podobno je tudi v angleški in ameriški literaturi, kjer za dejavnosti, povezane s preprečevanje oboroženih konfliktov, uporabljajo termin »preprečevanje konfliktov« (conflict prevention).

² Heidelberški inštitut za proučevanje konfliktov (Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung, 2010: 2–4) ugotavlja, da je bilo leta 2009 na svetu 365 političnih konfliktov, od tega 92 na meddržavni, kar 273 pa na znotrajdržavni ravni.

³ Med dokumenti OZN omenimo npr. Agendo za mir iz leta 1992, med dokumenti Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi Pariško listino za novo Evropo iz leta 1990, Evropska unija (EU) pa je leta 2001 sprejela Program za preprečevanje nasilnih konfliktov.

Wouters, 2004; Steiner, 2004; Mason in Meernik, 2006; Ramcharan, 2008). Sočasno pa redko najdemo študije, ki bi raziskale pomen in vlogo malih držav kot akterjev preventivne diplomacije (prim. Terribile, 2008; Brletich, 2008).⁴ Cilj najinega raziskovanja je zapolniti omenjeno vrzel.

Slovenija na področju preventivne diplomacije ni novinka. Najbolj dragocene izkušnje si je začela nabirati že v prvih letih samostojnosti, v obdobju vojn na ozemlju nekdanje Jugoslavije; leta 2005 se je kot predsedujoča Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) soočila s krizo v Kirgiziji; leto pozneje smo bili priča aktivnostim predsednika dr. Janeza Drnovška in Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) za reševanje krize v Darfurju, vrhunec pa je dejavnost preventivne diplomacije dosegla z razglasitvijo samostojnosti Kosova februarja 2008, ki se je zgodila ravno v času slovenskega predsedovanja Svetu EU. Prav na slednje se osredotočamo v nadaljevanju razprave.

Analizo preventivne diplomacije do Kosova časovno umeščava v obdobje od julija 2007 – ko je že postalo jasno, da bodo kosovske oblasti kmalu razglasile neodvisnost (prim. MZZ, 2007a) – do marca 2010, ko je bila na Brdu pri Kranju organizirana konferenca o Zahodnem Balkanu, na kateri se je Slovenija skušala umestiti kot vezni člen med EU in Zahodnim Balkanom. Analiza je v to obdobje umeščena iz dveh razlogov: prvič, ker se je v tem času najizraziteje nakazala možnost izbruha oboroženega konflikta, saj je postajalo jasno, da do kompromisne rešitve ne more priti;⁵ in drugič, ker so bila, posledično, diplomatska prizadevanja mednarodnih organizacij in nekaterih držav ravno v tem obdobju najbolj izrazita. Z analizo želimo ugotoviti, ali Slovenija – kot mala država – kroji lastno proaktivno zunanjo politiko, oziraje na svetovne krize in oborožene konflikte, ali pa se nanje predvsem (*ad hoc*) odziva. Na podlagi tega premisleka skušamo ugotoviti, kakšen je značaj 'akcij' ob konfliktnih, tj., ali je reakcija slovenske zunanje politike in diplomacije predvsem deklarativna ali pa aktersko posega tudi na konkretna področja, ki so Sloveniji v interesu. In končno, pri obravnavi

⁴ Več o razumevanju in definiciji malih držav ter njihove diplomacije prim. Vital (1967); Keohane (1969); Senjur (1993); Damijan-Pavlič (1996); Grizold in Vegič (2001); Svetličič et al. (2001); Bučar in Šterbenc (2002); Šabič (2002); Brglez (2005); Ingebritsen (2006); Bučar (2007); Udovič in Svetličič (2007); Steinmetz in Wivel (2010); Cooper in Shaw (2009); Jazbec (2010). Sodeč po pregledu literature lahko sklenemo, da o tem, da Slovenijo lahko uvrstimo med male države, v znanstveni in strokovni literaturi velja konsenz.

⁵ Iz današnje perspektive je za nazaj razmeroma lahko reči, da dejanske nevarnosti unovičnega izbruha oboroženega konflikta na Kosovu l. 2008 ni bilo (zaradi močne vojaške navzočnosti mirovnih sil, ekonomskih interesov Srbije in Kosova, diplomatskih pritiskov na sprti strani idr.), kljub temu pa je treba opozoriti tudi na iracionalni element, ki je vedno mogoč v delovanju subjektov mednarodnih odnosov. V obdobju naše analize tako možnost oboroženega konflikta večjih razsežnosti ni bila izključena, kar kažejo analize nekaterih avtorjev – npr. Krstić (2007), Janjič (2007), Matič (2007) –, poročanje nekaterih medijev (glej npr. B92, 2007; HINA, 2007) in agresivni govori srbskih politikov (Šesternina, 2007).

preventivne diplomacije se postavlja vprašanje 'pomena', tj., kakšen pomen njeni dejavnosti pripisujejo druge države in celotno mednarodno okolje.

V članku bova odgovorila na tri ključna vprašanja:

- a) kako je Slovenija s preventivno diplomacijo do Kosova ohranjala politični, varnostni in ekonomski *status quo* v regiji in hkrati ni poslabšala svojega gospodarskega položaja v Srbiji;
- b) kakšna je vloga male države pri snovanju preventivne diplomacije ter kako si lahko sama, s pomočjo preventivne diplomacije, prizadeva za (strateške politične in gospodarske) cilje svoje zunanje politike;
- c) kakšne poudarke je treba izpeljati iz delovanje slovenske preventivne diplomacije v državah Zahodnega Balkana za delovanje slovenske zunanje politike in (preventivne) diplomacije v prihodnje.

Tovrstna analiza je relevantna iz vsaj petih razlogov: a) slovenska diplomacija si je v času predsedovanja Svetu EU vprašanje kosovske neodvisnosti zastavila kot eno od *prednostnih nalog*; b) želja Slovenije *postati most med EU in Zahodnim Balkanom*; c) mirno reševanje sporov *je uradni cilj slovenske zunanje politike* (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije, 1999); č) preprečevanje oboroženih konfliktov in preventivna diplomacija kot *prioritetna naloga mednarodnih organizacij*, katerih članica je tudi Slovenija; d) možen prispevek Slovenije kot *generatorke novih pobud in idej* na področju (preventivne) diplomacije.

Članek temelji na dveh vzajemno dopolnjujočih se metodah: 1) polstrukturiranih intervjujih z relevantnimi sogovorniki z MZZ Republike Slovenije;⁶ 2) analizi sporočil za javnost MZZ v zvezi s Kosovom v analiziranem obdobju.⁷ Slednja je omogočila ugotoviti redosled (javnodiplomatskih) aktivnosti Slovenije do Kosova, polstrukturirani intervjuji pa to metodo dopolnjujejo in kvalitativno nadgrajujejo, saj je poleg natančne analize politike Slovenije do Kosova omogočila preplet videnj analiziranega procesa s strani posameznih predstavnikov MZZ, s čimer je bilo mogoče dobiti realnejšo sliko razmer.

Članek je razdeljen na pet delov. Uvodu sledi teoretični del, v katerem je preventivna diplomacija umeščena v odnosu do ostalih komponent preprečevanja oboroženih konfliktov. V tretjem delu sledi prikaz možne vloge malih držav v snovanju in udejanjanju preventivne diplomacije. V četrtem delu (analizi) so postavljene teze, vprašanja ter teoretski koncepti preverjeni

⁶ V obdobju od 1. oktobra do 17. decembra 2010 so bili opravljeni štirje polstrukturirani intervjuji s ključnimi visokimi političnimi predstavniki MZZ, ki so v analiziranem obdobju sooblikovali/izvajali slovensko zunanjo politiko do Kosova. Prepisi intervjujev so dostopni v arhivu avtorja tega članka.

⁷ Pregledanih je bilo 1589 sporočil za javnost, 34 intervjujev z zunanjim ministrom/državnim sekretarjem na MZZ in 40 govorov zunanjega ministra/državnega sekretarja na MZZ, ki jih je na svojih spletnih straneh od 1. julija 2007 do 31. marca 2010 objavil MZZ.

empirično. Sklep je namenjen ovrednotenju sklepov in sugestijam za nadaljnje raziskovanje preventivne diplomacije Slovenije ter njenega pomena v sodobni mednarodni skupnosti.

Preventivna diplomacija v okviru preprečevanja oboroženih konfliktov

Preventivna diplomacija ni nov pojav. Na to nas opozarja že Broderick (1924: 74), ko pravi, da »je funkcija diplomata v ohranjanju miru in reševanju sporov, ki bi lahko ogrozili mir«. Danes prihaja pri uporabi pojma preventivne diplomacije do inflacije koncepta (prim. Politi, 1997), zato je sprva treba konceptualizirati, kako je v tem članku mišljen termin preventivna diplomacija.

Najširši koncept, povezan s preventivno diplomacijo, je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov. Ta je, v skladu s širšo definicijo, opredeljen kot vsakršna politična, vojaška ali gospodarska aktivnost, katere namen je preprečiti izbruh nasilja. Nekatere definicije tej splošni definiciji dodajo tudi aktivnosti, namenjene zmanjševanju napetosti oz. omilitvi konflikta, ko ta še ne preide v nasilno fazo. Avtor najbolj uveljavljene, vseobsežne definicije preprečevanja oboroženih konfliktov, je Lund (v Carment in Schnabel, 2004: 5), ki pravi, da:

... preprečevanje konfliktov zajema uporabo vseh sredstev z namenom zajeziiti znotraj- in meddržavne napetosti in spore, ki bi se lahko sprevrgli v obsežno nasilje; obsega tudi krepitev zmogljivosti za reševanje sporov na miren način, težnje po blaženju problemov, ki te spore kreirajo, ter poskuse preprečevanja širjenja sovražnosti na nova območja. Usmerjeno je na območja, kjer do izbruha konflikta še ni prišlo, kot tudi na območja, kjer bi se nedavno končani konflikt lahko vnovič razplamtel. /.../ Izvajajo ga lahko vladni ali nevladni akterji na katerikoli ravni (globalni, regionalni, nacionalni ali lokalni).

Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov prikazuje slika 1. Preventivna diplomacija vpliva tudi na druge komponente preprečevanja konfliktov (vojaški pristopi, pristopi dobrega upravljanja in razvojni pristopi), te pa povratno nanjo. Treba je dodati, da je meja med preventivno diplomacijo in ostalimi komponentami preprečevanja oboroženih konfliktov težko določljiva, saj se nekatere aktivnosti lahko uvrstijo v več komponent. Sistem preventivne diplomacije je krožen, učinek pa je odvisen od tega, kako stabilne in varne so podporne komponente preventivne diplomacije ter kako te delujejo na preventivno diplomacijo.

Slika 1: ODNOSI ZNOTRAJ AKTIVNEGA PREPREČEVANJA OBOROŽENIH KONFLIKTOV

Vir: lasten prikaz.

O preventivni diplomaciji se je začelo razpravljati (in k njej sistematično pristopati) v 60. letih 20. stoletja. To pa ne pomeni, da je preventivna diplomacija stara vsega pol stoletja; iz zgodovine so znani številni primeri omejevanja pravice do vodenja vojne (*ius ad bellum*), ki spadajo na to področje (več o tem v Grizold, 2001). Taka oblika preventivne diplomacije je po Bedjaouiju (2000: 30) *tradicionalna preventivna diplomacija* (npr. zamenjava dela ozemlja za kako drugo pridobitev, dinastične poroke med monarhi ipd.), h kateri so se zatekale države, ki so z diplomatsko dejavnostjo (ponavadi tajno) želele uresničiti predvsem lastne ambicije – a ne zavoljo zagotoviti mir *per se*, temveč predvsem zaradi želje po izboljšanju lastne pozicije do okolice. Preventivna diplomacija, kot jo pojmujejo danes, pa je 'nacionalni interes' nadomestila z iskanjem konsenza za »zagotovitev svetovnega miru oz. globalen pristop k reševanju svetovnih problemov« (*ibid.*).

Obdobje preventivne diplomacije po hladni vojni je bilo pogojeno predvsem z aktivnostmi OZN. Generalni sekretar Butros B. Gali (1992) je kmalu po hladni vojni objavil prelomno poročilo *Agenda za mir*, v katerem je celo poglavje posvečeno prav preventivni diplomaciji. Preventivna diplomacija, kot je definirana v *Agendi za mir*, zajema več stopenj: ukrepe za ustvarjanje zaupanja; sistem za ugotavljanje dejstev, sistem zgodnjega opozarjanja, preventivno razmestitev oboroženih sil ter v nekaterih primerih tudi vzpostavitev demilitariziranih območij (Gali, 1992). Ta in iz nje izvedene definicije, nastale v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, so bile označene

kot izrazito državocentrične, zato so na znanstvenem posvetu o preventivni diplomaciji v Skopju leta 1996 predlagali novo definicijo. Zapisali so, da preventivna diplomacija zajema sklop:

... posebnih akcij, političnih procedur in institucij, uporabljenih takrat, ko je verjetno, da z obstoječimi razpoložljivimi sredstvi na miren način ne bo možno obvladati destabilizirajočih učinkov ekonomskih, socialnih, političnih oz. mednarodnih sprememb, in ki jih uporabijo vladne in nevladne institucije ali protagonisti zato, da bi se države ali skupine vzdržale groženj z nasiljem ali dejanske uporabe nasilja, oborožene sile ali podobnih oblik prisile kot načina za reševanje med- ali znotrajdržavnih sporov (Ginifer in Eide v Björkdahl, 1999).

Tej je podobna tudi Lundova definicija (1996: 37), v kateri je preventivna diplomacija opredeljena kot »akcija, izvedena na ranljivem območju in/ali obdobju z namenom izogniti se grožnji s silo, uporabi sile in podobnim oblikam prisile s strani držav ali skupin, ki želijo tako rešiti politične spore, nastale iz destabilizirajočih učinkov gospodarskih, socialnih, političnih in mednarodnih sprememb«. Tudi ta definicija ne naslavlja potrebe po odpravi vzrokov konflikta.

Na podlagi napisanega lahko sklenemo, da se je razumevanje preventivne diplomacije skozi čas spreminjalo, saj je bilo vanj vključenih vse več elementov, razširjalo pa se je tudi število akterjev, kar je vodilo do *deetativizacije* razumevanja preventivne diplomacije. Na podlagi operacionalizacije dostopnih virov preventivno diplomacijo lahko definiramo kot:

osrednjo komponento širšega koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, ki se nanaša na diplomatske aktivnosti države, ki z namenom pomiritve/razrešitve konflikta v svojo dejavnost vključuje tudi druge relevantne (nedržavne) akterje (npr. gospodarske, civilnodružbene itd.). Preventivna diplomacija išče soglasje vseh sprtih strani o določeni odločitvi, s ciljem ogniti se oboroženim spopadom. Če do oboroženega spopada vseeno pride, pa so njene aktivnosti usmerjene v to, da se oboroženi konflikt konča čim prej ter s čim manjšo materialno škodo in civilnimi žrtvami.

(Možna) vloga malih držav v preventivni diplomaciji

Male države imajo razmeroma omejene možnosti biti pomemben akter v mednarodnih odnosih – razen z nekaterimi izjemami, izhajajočimi iz posebnih okoliščin (kot npr. Luksemburg na finančnem). To precej zakoreninjeno prepričanje je v skladu z realistično teorijo razumevanja in mišljenja

mednarodnih odnosov (Brglez, 2008) še posebej značilno za področje t. i. visoke politike (*high politics*), kamor sodi tudi področje preventivne diplomacije. Dilema o vlogi in pomenu malih držav v preventivni diplomaciji je izpostavljena že v uvodu. Izhaja iz omejenih zmožnosti (notranje in zunanje narave) male države, ki jih mora ta upoštevati pri svojem zunanjepolitičnem in diplomatskem delovanju (Petrič, 1996: 879). A kljub temu lahko, prav zato, ker je mala država, uporabi prednosti, ki jih kot taka – v svetu velikih interesov – ima (Benko, 1997: 252–254). V nadaljevanju navajamo štiri možnosti, ki jih mala država lahko uporabi na področju preventivne diplomacije.

Prvič, mala država lahko v določeni regiji, če v njej uživa kredibilnost, deluje kot nepristranski posrednik v sporih. To seveda stežka doseže sama; možnost uspeha je večja, če ima podporo drugih (vplivnih) subjektov mednarodne skupnosti. V tem kontekstu je lahko mala država koordinatorka akcije mednarodne skupnosti, če ima s to regijo/stranmi v sporu kulturne, jezikovne, zgodovinske idr. vezi ali pa to lahko doseže v okviru regionalnih povezav in pobud.

Nadalje, ob ustrezni legitimizaciji mednarodne skupnosti (npr. Varnostnega sveta OZN) lahko mala država skupaj z drugimi državami prispeva pripadnike mirovnih sil (ne nujno zgolj vojake, lahko tudi npr. policiste), saj je marsikatera mala država *per definitionem* »ideološko« manj obremenjena kot katera od velesil, ki so pogosto tarča očitkov na račun brezkompromisnega prizadevanja za lastne nacionalne interese. Dober primer take prakse je delovanje nordijskih držav v bataljonu *Nordbatt* v mirovni misiji UNPROFOR/UNPREDEP v Makedoniji.⁸

Tretjič, mala država, ki nima relacijske moči (Strange, 1995), lahko dosega cilje na podlagi svoje normativne (strukturne) moči v regiji, če jo seveda ima. Pri tem gre sprva predvsem za »držo«, za dajanje lastnega (etičnega) zgleda z doslednim izvajanjem in konsistentnim zagovarjanjem politik, nato pa tudi spodbujanje takih politik v subjektu normativne moči, ki so skladne z vrednotami, ki jih država zagovarja (npr. neka država lahko kredibilno spodbuja vladavino prava v tretji državi le v primeru, ko je sama na tem področju neoporečna). Tako lahko mala država drugi državi omogoči, da se »vpne« v mrežo institucij oz. soodvisnosti. Tako posredno tudi krepi moč mednarodnega prava, ki je *de facto* eden od redkih adutov malih držav v mednarodnih odnosih, in ozavešča o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov.

⁸ Mirovna misija v Makedoniji, od februarja 1992 do marca 1995 imenovana UNPROFOR (United Nations Protection Force), med 31. marcem 1995 in 28. februarjem 1999 pa UNPREDEP (United Nations Preventive Deployment), velja za klasičen primer uspešnega preprečevanja oboroženih konfliktov. Skupen nastop malih držav je lahko koristen tudi pri gradnji skupne identitete; v primeru *Nordbatt* analitiki (npr. Björkdahl, 1999) govorijo celo o pojavi t. i. norditete (*nordicity*).

Četrta, a dolgoročno najpomembnejša vloga male države v preventivni diplomaciji, je ozaveščanje mednarodne skupnosti, da se napetosti na določenem območju stopnjujejo, ter hkrati vplivanje na javno mnenje doma in v svetu o eskalaciji napetosti. To je še posebej relevantno dandanes, ko je možnost hitre in učinkovite mobilizacije potrebnih resursov večja kot nekoč. Tudi na tem področju imajo pionirsko vlogo države evropskega severa in tudi tamkajšnje nevladne organizacije, ki konsistentno opozarjajo na napetosti, ki bi se lahko sprevrgle v oborožen konflikt.⁹ V duhu domnevne ideološke neobremenjenosti je mala država lahko tudi generator novih pobud, kako zmanjšati napetosti ter dolgoročno reš(eva)iti konflikt.

Na podlagi teh štirih točk bomo v nadaljevanju preučevali slovensko (preventivno) diplomacijo do Kosova. Poskusili bomo ugotoviti, kakšen je bil pomen slovenske (preventivne) diplomacije v regiji, katere cilj je bil preprečiti izbruh oboroženih spopadov in nadaljevanje stabilizacije tega območja.

Analiza diplomatskih aktivnosti Slovenije do Kosova (1. julij 2007–31. marec 2010)

720

Analizo diplomatskih aktivnosti Slovenije do Kosova sva razdelila na tri obdobja: 1) na obdobje pol leta pred razglasitvijo neodvisnosti (od 1. julija 2007 do 31. decembra 2007), ko je Slovenija delovala v okviru t. i. trojke EU; 2) na ključno obdobje predsedovanja Svetu EU, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost (1. januar 2008 do 30. junij 2008); 3) od konca slovenskega predsedovanja Svetu EU do konference o Kosovu na Brdu pri Kranju (1. julij 2008 do 31. marec 2010).

Čas zorenja (odločitve): 1. julij 2007–31. december 2007

V drugi polovici leta 2007 se je v mednarodni skupnosti vse bolj govorilo o tem, da bo Kosovo kmalu razglasilo neodvisnost. V slovenskih diplomatskih krogih so sprva še upali, da se bo to vprašanje rešilo še pred 1. januarjem 2008 (MZZ, 2007a), a je kmalu postalo jasno, da bo do razglasitve neodvisnosti skoraj zagotovo prišlo v času slovenskega predsedovanja.¹⁰

⁹ Švedska je že leta 1999 sprejela državno strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov (*Swedish Ministry of Foreign Affairs, 1999*).

¹⁰ Slovenski minister za zunanje zadeve dr. Dimitrij Rupel je 2. julija 2007 dejal, da bi se v idealnem primeru zadeva lahko končala že v času predsedovanja Portugalske Svetu EU (torej do 31. decembra 2007), vendar tudi, da utegne biti Kosovo problem natanko ob koncu portugalskega in na začetku predsedovanja Slovenije (MZZ, 2007a). Že teden dni pozneje je prišlo do nove informacije. 12. julija 2007 je dr. Dimitrij Rupel dejal, da je kosovski premier Agim Čeku zagotovil, da Kosovo l. 2007 ne bo razglasilo neodvisnosti (MZZ, 2007j), slovenski premier Janez Janša pa 12. septembra, da Slovenija nima nobenih iluzij, da bi bilo to vprašanje rešeno še pred slovenskim predsedovanjem Svetu EU (STA, 2007).

Slovenija je bila glede tega vprašanja v drugi polovici leta 2007 že vpeta v diplomatske aktivnosti EU, in sicer kot članica t. i. EU-trojke. Že takrat je, skupaj s preostalima članicama trojke (Portugalsko in Nemčijo), zagovarjala *politiko uravnoveženega pristopa*.¹¹ Gre za proces, ki bi po eni strani pripeljal Kosovo v neodvisnost, po drugi strani pa, da bi neodvisnost Kosova sprejeli v Srbiji oz. da bi bila škoda (gospodarska, politična ipd.) čim manjša. Slovenski politični predstavniki so ob številnih priložnostih poudarili, da si želijo sodelovanja z evropskimi državami pri reševanju tega vprašanja (še posebej s Francijo, ki je predsedovanje EU prevzela po Sloveniji) in da morajo države EU pri tem ostati enotne. Hkrati se je poudarjalo, da delitev Kosova ne pride v poštev (MZZ, 2007j; MZZ, 2007k; MZZ, 2007l).

Slovenija je v tem obdobju skušala vplivati na delovanje Srbije kot tudi kosovskih oblasti.¹² Glede Srbije je podpirala politiko EU, ki je Srbiji obljubljala pospešeno pot v EU, prek sklenitve pridružitvenega sporazuma (MZZ, 2007h), gospodarske naložbe in pomoč za razvoj srbskega gospodarstva ter vizumske olajšave, če bi ta le privolila v samostojnost Kosova; kosovsko stran pa je Slovenija prepričevala, naj ne stori kakršnekoli samostojne in nepredvidene akcije (MZZ, 2007f). Obenem je slovenska diplomacija poudarjala, da imata tako Kosovo kot tudi Srbija skupno prihodnost, in sicer v EU.

7. decembra 2007 so propadla še zadnja pogajanja med srbsko in kosovsko stranjo in postalo je jasno, da dogovora ne bo mogoče doseči ter da je razglasitev kosovske neodvisnosti le še vprašanje časa (BBC, 2007). Slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel je implicitno naznanil, da se bo razglasitev neodvisnosti skoraj zagotovo zgodila med slovenskim predsedovanjem Svetu EU. 18. decembra je dr. Dimitrij Rupel še enkrat potrdil, da pričakujejo razglasitev neodvisnosti v času slovenskega predsedovanja, hkrati pa tudi povedal, da se trudijo, da ne bi prišlo do enostranske razglasitve neodvisnosti ter da se morajo o tem s predstavniki Kosova dogovoriti. Dodal je tudi, da se v EU tedaj še niso resno pogovarjali o priznanju (MZZ, 2007b). To, da je bilo neznank okoli datuma osamosvojitve obilo, potrjuje izjava zunanjega ministra (z 20. decembra 2007), v kateri je dejal, da meni, da bo do razglasitve prišlo proti koncu slovenskega predsedovanja (MZZ, 2007i).

¹¹ Kot ilustracija uravnoveževanja navajamo, da je 16. julija 2007 slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel sprejel srbskega zunanjega ministra Vuka Jeremića (MZZ, 2007d), dan pozneje (17. julija) pa tudi Lulzima Basha, zunanjega ministra Albanije, države, ki je Kosovu stala tesno ob strani (MZZ, 2007c). Podobna zgodba uravnoveženega pristopa se je zgodila tudi oktobra, ko se je 24. oktobra 2007, ko je zunanji minister dr. Dimitrij Rupel obiskal Beograd (kjer je srbskemu političnemu vodstvu obljubil slovensko podporo pri vključevanju v evroatlantske integracije) (MZZ, 2007e), dan kasneje pa še Kosovo. Po sestanku s kosovskimi politikami se je ustavil tudi v enem od srbskih samostanov in v enklavi Goraždevac (MZZ, 2007g).

¹² Pomembno vlogo naj bi kot posrednice imele ustanove dobrega upravljanja, kot npr. Center za razvoj financ, Ustanova Skupaj, Mednarodni sklad za razminiranje, Center za evropsko prihodnost itd.

Dejanje (razglasitve) in posledice: 1. januar 2008–30. junij 2008

Ob prevzemu predsedovanja Svetu EU je Slovenija nadaljevala politiko uravnoteževanja.¹³ V celotni strukturi udejstvovanja EU in Slovenije, kot predsedujoče države članice, je bilo videti, da bo na Kosovu kmalu prišlo do sprememb; kdaj in kako bo prišlo do razglasitve neodvisnosti, je ob prevzemu predsedovanja ostajala neznanka. Konec januarja, torej v obdobju, ko se je Slovenija dejansko šele spoznavala s predsedovanjem, je v javnost prišla vsebina depeše, poznane kot washingtonska depeša, kar je otežilo delo slovenskih diplomatov v ključnem obdobju osamosvajanja Kosova (Intervju z X, 2010).¹⁴

Slovenski diplomati so za natančen datum razglasitve neodvisnosti Kosova izvedeli približno dva do tri tedne pred samim dogodkom. Slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel je 3. februarja 2008 (torej ravno okrog dne, ko naj bi Slovenija dobila informacijo o datumu razglasitve), zatrdil, da ni prepričan, da bo razglasitev neodvisnosti potekala tako hitro (novinarka mu je dejala, da bo Kosovo morebiti že v prihodnjih dneh razglasilo neodvisnost). Teden dni pozneje (11. februarja 2008) pa je dr. Dimitrij Rupel že jasneje namignil, da se bo osamosvojitve Kosova zgodila kmalu (MZZ, 2008e), javnosti pa datuma ni želel razkriti, čeprav so diplomatski krogi zanj že vedeli. Po informacijah enega od sogovornikov so datum razglasitve osamosvojitve Kosova določile ZDA, v soglasju z državami 'kvinte' (Intervju z X, 2010).¹⁵ To pomeni, da je bila celotna osamosvojitve Kosova vodena od zgoraj in so jo kosovske oblasti 'samo' izvedle. Iz intervjujev je razvidno, da Slovenija pri določanju datuma razglasitve neodvisnosti v nasprotju z državami 'kvinte' in ZDA ni imela vpliva, čeprav je predsedovala EU (Intervju z X, 2010; Intervju z Y, 2010; Intervju z Z, 2010).

A osamosvojitve Kosova ni bila le dvostranski (EU-ZDA) projekt, ampak je 'kvinta' o vseh bistvenih dogodkih obveščala tudi diplomatskega predstavnika Ruske federacije (RF) na Kosovu. Čeprav je bila RF v mednarodni

¹³ Slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel je 11. januarja 2008 sprejel srbskega zunanjega ministra Jeremića. Dr. Dimitrij Rupel je sogovorniku dejal, da je prihodnost celotnega Zahodnega Balkana v EU, ter mu povedal, da si slovensko predsedstvo prizadeva za čimprejšnji podpis Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma s Srbijo (MZZ, 2008n). Nekaj dni za tem (23. januarja) se je Rupel v Bruslju sestal s kosovskim premierom Tačijem, od katerega je, kot je dejal, dobil »pomembne informacije, na podlagi katerih se bo oblikovala politika do Kosova« (MZZ, 2008g).

¹⁴ Šlo je za zapisnik o pogovoru političnega direktorja MZZ Mitje Drobniča z Danielom Freedom, pomočnikom ameriške državne sekretarke. Ta naj bi slovenske politične predstavnike pozival, naj Slovenija prva prizna Kosovo. Mitja Drobnič je zaradi afere 29. januarja 2008 odstopil s funkcije političnega direktorja (MZZ, 2008p), sočasno pa se je v Sloveniji začelo iskanje krivca, ki je depešo posredoval v javnost.

¹⁵ 'Kvinto' (Quint) je sestavljajo pet držav, ki so se s kosovskimi oblastmi dogovarjale o razglasitvi neodvisnosti (ZDA, Velika Britanija, Francija, Nemčija in Italija).

skupnosti razumljena kot zaščitnica Srbije in nasprotnica neodvisnosti Kosova ter se je razglasitvi upirala, neodvisnosti ni ostro in eksplicitno nasprotovala (*de facto* se je zavedala, da bo do razglasitve prej ali slej prišlo) (Intervju z X, 2010; Intervju z Z, 2010). O tem, da je bila večina stvari usklajena z RF, priča tudi obisk ruskega zunanjega ministra Sergeja Lavrova, ki se je le pet dni pred razglasitvijo kosovske neodvisnosti (12. februar 2008) v Goriških brdih sestal s slovenskim zunanjim ministrom dr. Dimitrijem Ruplom, dan kasneje (13. februarja 2008) pa je v Sloveniji potekalo še srečanje t. i. Trojke EU-Rusija (MZZ, 2008k; MZZ, 2008b).

17. februarja 2008 je Kosovo razglasilo neodvisnost in odziv v Srbiji ni izostal. Čeprav so se članice EU bale predvsem možnosti oboroženega spopada na Kosovu, je bila nevarnost izbruha oboroženega konflikta na Kosovu zaradi različnih razlogov (npr. vojaška navzočnost mirovnih sil, ekonomski interesi obeh sprtih strani, diplomatski pritiski na Srbijo in Kosovo) manjša, kot se je morda zdelo iz medijev. Politiki EU so bili pod tem vtisom ali pa so celo pogosto imeli nepopolne podatke (tudi obveščevalne) o tem, kaj se na Kosovu res dogaja (Intervju z X, 2010; Intervju z Y, 2010).¹⁶

Na dan, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, pa je do nasilja prišlo v Beogradu. Protestniki so poškodovali tudi slovensko veleposlaništvo, zaradi česar je slovensko MZZ »izrazilo zaskrbljenost«, slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel pa je osebno protestiral pri srbskem zunanjem ministru Jeremiću (MZZ, 2008č). Predsednik dr. Danilo Türk je obsodil napad na veleposlaništvo in zahteval, naj Srbija takoj prevzame svoje obveze po mednarodnem pravu ter poravnava odškodnino (Urad predsednika RS, 2008).

Slovenija kljub zapisom v t. i. washingtonski depeši Kosova ni priznala kot prva,¹⁷ je pa to storila dokaj kmalu, 5. marca 2008.¹⁸ Zaradi priznanja je Srbija še istega dne, v znak protesta, odpoklicala svojega veleposlanika in protestirala zoper odločitev Državnega zbora (B92, 2008).

Slovenija je v prvem obdobju po razglasitvi osamosvojitve Kosova in tudi

¹⁶ Značilen primer napačnih informacij je napovedani prihod srbske paravojaške enote *Garde carja Lazarja*, ki naj bi iz Srbije vkorakala na Kosovo (B92, 2007). Pozneje so ugotovili, da je šlo v tem primeru le za zbir nekaj posameznikov, ki so svojo grožnjo udeleževali predvsem v medmrežju, novinarji in politiki pa so to »grožnjo« razširili do nepredvidljivih razsežnosti (Intervju z X, 2010).

¹⁷ To, da tega ne bo storila kot prva, je zunanji minister dr. Dimitrij Rupel dejal že 3. februarja 2008 (MZZ, 2008f).

¹⁸ Od 67 navzočih poslank in poslancev jih je za je glasovalo 57, proti 4 (Državni zbor, 2008). Zanimiv je bil tudi odziv na priznanje Kosova znotraj ključnih podjetij slovenskega gospodarstva, ki delujejo na trgih držav nekdanje Jugoslavije. Če sta pred priznanjem Kosova temu izrecno nasprotovala Združenje Manager (Intervju z X, 2010) in podjetje Mercator (Intervju z Z, 2010), se je po priznanju izkazalo, da Srbija proti slovenskim podjetjem ni uvedla nikakršnih povračilnih ukrepov, saj si tega enostavno ni mogla privoščiti. Tako so bili odzivi slovenskih gospodarstvenikov po priznanju bolj mili kot pred njim, edino predstavniki Mercatorja so se na priznanje Kosova odzvali z besedami, da »hitre in premalo premišljene odločitve v postopku priznanja kažejo, da so bili pri teh odločitvah gospodarski interesi drugotnega pomena« (Zimic, 2008).

pozneje zelo intenzivno nadaljevala preventivno diplomacijo do Kosova in Srbije. Slednja je temeljila predvsem na politiki *korenčka* v obliki gospodarskih in drugih spodbud, na spodbujanju proevropskih sil v Srbiji na bližajočih se parlamentarnih volitvah¹⁹ ter uravnoteže(val)no diplomacijo.²⁰ Da je bila preventivna diplomacija Slovenije uspešna, kaže tudi dejstvo o intenzivnosti odnosov med Slovenijo kot predsedujočo Svetu EU in Srbijo v prvih mesecih po priznanju Kosova s strani večine članic EU. Prvi poskus pomiritve med stranema je bilo neformalno srečanje zunanjih ministrov držav članic EU 29. marca 2008 na Brdu pri Kranju, na katero sta bila povabljeni tudi kosovski premier Tači in srbski zunanji minister Jeremić (MZZ, 2008r). Čeprav je Slovenija upala, da bo prišlo do neposrednega srečanja med slednjima, se to ni zgodilo, saj je Jeremić z Brda odpotoval takoj zatem, ko je pojasnil stališča Srbije do kosovske neodvisnosti. Ne glede na to je kosovska samostojnost vedno bolj postajala dejstvo, ki ga ni bilo mogoče prezreti. Da bi pospešili proces »prebolevanja«, je EU s Srbijo 29. aprila 2008 podpisala Stabilizacijsko–pridružitveni sporazum, kar je bil velik korak k pridruževanju Srbije EU. Dr. Dimitrij Rupel je ob tej priložnosti dejal, da »je ta dogodek potrditev, da EU želi, da se Srbija [čim prej] pridruži evropski družini« (MZZ, 2008s). Mesec pozneje so bile v Srbiji parlamentarne volitve, na katerih je zmagala proevropska politična usmeritev. Zmaga proevropskih političnih sil je pokazala, da je Kosovo za Srbijo realno veliko manjša prioriteta kot EU.

Normaliziranje odnosov s Kosovom in Srbijo:

1. julij 2008–31. marec 2010

Potem ko je predsedovanje Svetu EU prevzela Francija, se je število aktivnosti slovenske diplomacije do Kosova bistveno zmanjšalo. Slovenska diplomacija ni več vlagala velikih naporov v to, da bi države EU, ki Kosova še niso priznale, to tudi storile. Kljub temu so na ravni Slovenije/EU potekale aktivnosti preventivne diplomacije do Kosova.²¹

Kasnejši meseci niso prinesli odmevnejših dogodkov; zunanji minister dr. Dimitrij Rupel je 15. septembra 2008 v Bruslju Srbijo pozval, naj

¹⁹ 2. aprila 2008 sta francoski zunanji minister Bernard Kouchner in slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel objavila odprto pismo, v katerem sta obljubila prizadevanje za vizumsko liberalizacijo za Srbijo in skorajšnji podpis Stabilizacijsko–pridružitvenega sporazuma z EU (MZZ, 2008l).

²⁰ Uravnoteže(val)na politika je vidna v doslednih srečanjih z obema stranema. 28. aprila 2008 se je slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel v Luxembourggu sestal s srbskim zunanjim ministrom Jeremićem, 9. maja s kosovskim premierom Tačijem, 13. maja s predsednikom kosovske skupščine Krasniqijem, 26. maja pa spet z Jeremićem (MZZ, 2008a; MZZ, 2008h; MZZ, 2008j; MZZ, 2008m).

²¹ 4. julija 2008 je zunanji minister dr. Dimitrij Rupel na Bledu sprejel kosovskega zunanjega ministra Skenderja Hysenija, ki se je prišel Sloveniji zahvalit za priznanje Kosova, 11. julija je v Bruslju potekala donatorska konferenca, na kateri je Slovenija Kosovu namenila 500 tisoč evrov (MZZ, 2008i; MZZ, 2008o).

vsaj minimalno sodeluje pri vprašanju napotitve misije EULEX na Kosovo (MZZ, 2008d). 8. oktobra 2008 se je Slovenija vzdržala glasovanja o srbskem predlogu resolucije Generalne skupščine OZN, v kateri Srbija Meddržavno sodišče prosi za posvetovalno mnenje o skladnosti razglasitve neodvisnosti Kosova z mednarodnim pravom. Slovenija se je glasovanja vzdržala, ker naj bi to vnašalo negotovost za Kosovo in EULEX (MZZ, 2008c).

Dobro leto po razglasitvi samostojnosti, 20. aprila 2009, je slovenski zunanji minister Samuel Žbogar obiskal Kosovo in se sestal s tamkajšnjim političnim vodstvom. Elementov preventivne diplomacije ni bilo zaznati: podpisali so sporazum o razvojnem sodelovanju, Slovenija je obljubila 150 tisoč evrov za štipendije in pomoč pri vključevanju v mednarodne finančne institucije, zunanji minister pa je izjavil, da bo del predsedovanja Svetu Evrope posvečen tudi projektu »Naše pravice«, namenjen ozaveščanju kosovskih šolarjev o pravicah otrok. Žbogar je nadaljeval politiko uravnoteže(va)nja, saj je obiskal tudi predstavnike srbske manjšine (MZZ, 2009c).

Naslednji meseci niso prinesli kakega prelomnega dogodka. 11. septembra 2009 se je zunanji minister Žbogar sestal s srbskim kolegom Jeremićem, na srečanju niso govorili o Kosovu (MZZ, 2009b), 16. decembra pa je bil za prvega veleposlanika Kosova v Sloveniji imenovan Anton Berisha (MZZ, 2009a). Pomemben kazalnik delovanja slovenske preventivne diplomacije je tudi uveljavitev brezviznega sistema za državljane Srbije, Makedonije in Črne gore 19. decembra 2009. Čeprav je bila liberalizacija viznega sistema teh treh držav predvidena za 1. januar 2010, je Sloveniji uspelo prepričati ostale države članice EU, da bi bilo smiselno – zaradi prihajajočih praznikov – zadevo pospešiti in datum postaviti na 19. december 2009. S tem dejanjem si je Slovenija okrepila ugled in položaj v državah Zahodnega Balkana, ki so po dolgih letih dobile možnost za brezvizna potovanja v schengensko območje.

Marec 2010 je bil z vidika preventivne diplomacije ploden mesec. 25. marca 2010 je začel delovati slovenski konzularni oddelek na veleposlaništvu v Prištini (MZZ, 2010b), na Brdu pri Kranju pa je bila pripravljena konferenca »Skupaj za EU«, ki sta jo gostila slovenski premier Borut Pahor in hrvaška premierka Jadranka Kosor. Ideja te konference je bila poskus zblizanja stališč oz. pogledov med predstavniki Srbije in Kosova; Slovenija pa je želela – kot edina država članica EU v regiji – postati nekakšen most na poti k evropskim integracijam za ti državi. Zadeva se ni iztekla tako, kot je slovenska stran pričakovala, saj se konference nista udeležila 'simbola EU', tj. predsednik Evropskega sveta in zunanji minister predsedujoče Španije (MZZ, 2010a). Takšno diplomatsko obnašanje je pustilo v Sloveniji 'grenak priokus', a vseeno ne gre zanemariti, da je bil ta poskus združevanja regije pomemben kazalec, da je nujno v regiji še bolj okrepiti preventivno diplomacijo in da ima Slovenija tu še obilo priložnosti, ki jih je treba izkoristiti.

Petnajstega julija je Slovenija izvršila eno od sklepnih dejanj na področju preventivne diplomacije do Kosova/Zahodnega Balkana, saj je Državni zbor sprejel Deklaracijo o Zahodnem Balkanu (UL RS 58/2010). Iz preambule izhaja, da je za Slovenijo pomembno, da »za vse narode Zahodnega Balkana ustvari območje trajne varnosti in vsesplošnega sodelovanja in jim zagotovi realne možnosti vstopanja v evro-atlantske povezave, v določljivih časovnih rokih in na podlagi ocen o njihovem dejanskem napredku«. Na podlagi preambule so v Deklaraciji izvedeni nekateri pomembni cilji, ki so podlaga za preventivno diplomacijo Slovenije v prihodnosti.

Sklep

Na podlagi opravljene analize lahko skleneva (in v tem delu odgovoriva predvsem na prvo vprašanje iz uvoda, torej *kako je Slovenija s preventivno diplomacijo do Kosova ohranjala politični, varnostni in ekonomski status quo v regiji in hkrati ni poslabšala svojih gospodarskih pozicij v Srbiji*):

- 1) da je Slovenija kot predsedujoča država Svetu EU na področju preventivne diplomacije *nenehno uravnoteževala med politično realnostjo na Kosovu* (kjer je bilo vprašanje razglasitve neodvisnosti že nekaj mesecev pred razglasitvijo le še vprašanje časa) *in nasprotovanjem Srbije* načrtovani neodvisnosti (konstantni pogovori z obema sprtima stranema, obiski slovenskih diplomatskih predstavnikov v Beogradu in Prištini ...);
- 2) da je Slovenija pri tem, upoštevajoč svojo »politično težo«, *presodila, da ne more in ne želi igrati samostojnih zunanjepolitičnih akcij*, zato je aktivnosti na področju preventivne diplomacije usklajevala s 'kvinto' (ZDA, Nemčija, Italija, Francija in Velika Britanija), o vsem pa se je obveščalo tudi RF; zato lahko celo rečemo, da so v procesu osamosvajanja Kosova posredno ali neposredno sodelovali vsi najpomembnejši mednarodnopolitični akterji (čeprav je bil vtis, ki so ga dajali mediji, ravno nasproten!);
- 3) *pri nekaterih zadevah, povezanih s preventivno diplomacijo, Slovenija ni imela bistvenega vpliva*, četudi je bila na čelu EU (npr. o določitvi datuma razglasitve neodvisnosti Kosova); ker pa je Slovenija uživala relativen ugled pri obeh sprtih straneh, je bila tako v Beogradu kot tudi Prištini (pa tudi v EU) videna kot akter, katerega akcije bodo še najmanj nelegitimne (čeprav je nekatera »dejstva«, npr. izključenost iz dogovarjanja o razglasitvi neodvisnosti, enostavno morala sprejeti kot dejstvo);
- 4) da se je Slovenija s preventivno diplomacijo *intenzivno vpela v proces stabilizacije in integracije držav Zahodnega Balkana*, kar kaže na zavedanje, da ima kot država članica EU in kot del regije še večjo odgovornost za razvoj slednje. Vsa diplomatska prizadevanja v preteklih letih, še posebej v času slovenskega predsedovanja Svetu EU, so pokazala, da ima

- Slovenija dolgoročni interes biti pomembna stabilizacijska sila na Zahodnem Balkanu;
- 5) da je Slovenija *dobro ocenila varnostno stanje na Kosovu* in da ji je bila pri tem v veliko pomoč tudi Slovenska vojska, ki je izvedla nekaj odmevnih akcij, ki so pripomogle k ugledu Slovenije;
 - 6) da so *mediji zaradi pomanjkanja celovitih informacij ustvarjali občutek panike*, na drugi strani pa tudi to, da slovenski diplomatski krogi javnosti niso vselej dajali vseh informacij, ki so jih imeli na voljo in za katere je bila javnost zainteresirana (npr. glede datuma razglasitve neodvisnosti se je izkazalo, da je MZZ vedel bistveno prej, preden so to sporočili slovenski javnosti);
 - 7) zaradi nepoznavanja razmer in pomanjkanja informacij so nekateri *gospodarski krogi izvajali pritisk na slovenske diplomatske predstavnike*, naj Kosova ne prizna (kar se je kasneje izkazalo za neupravičeno, saj se trgovinski tokovi s Srbijo niso zmanjšali);
 - 8) da so se *najvišji politični krogi tako v Srbiji kot tudi RF zavedali, da je razglasitev neodvisnosti praktično nemogoče preprečiti* (da pa nobena od teh držav zaradi pritiska domače javnosti tega javno ni mogla priznati), *česar sta se zavedali tudi EU in predsedujoča Slovenija*; slednjima je bila na voljo politika »korenčka«, ki sta jo dobro unovčili (podpis Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma Srbije z EU).

Na preostali vprašanji iz uvoda (*kakšna je vloga male države pri snovanju preventivne diplomacije ter kako lahko sama, s pomočjo preventivne diplomacije, zasleduje svoje zunanjepolitične cilje ter kakšne poudarke je treba izpeljati iz delovanje slovenske preventivne diplomacije do Zahodnega Balkana za delovanje slovenske zunanje politike in diplomacije v prihodnje*), odgovarjava v obliki naslednjega premisleka.

Zahodni Balkan je interesno področje mnogih držav, poleg tega pa tudi območje, na katerem je v zadnjem stoletju prišlo do mnogih oboroženih spopadov. Aktualna afera *Wikileaks* je razkrila, da prihaja na tem področju do možnih preobratov, in sicer naj bi bila največja nevarnost delitev Kosova na dve enoti (srbsko in albansko), kar bi lahko – po mnenju nekdanjega veleposlanika ZDA na Kosovu – »odprlo Pandorino skrinjico etničnih konfliktov in pognalo regijo v ponovne etnične konflikte, kot smo jih poznali v 90. letih« (The Guardian, 2010). V tem kontekstu lahko Slovenija ponovno ponudi svojo mediacijsko vlogo, kot jo je dobro opravila že v preteklosti, saj ima pri obeh straneh obilo moralnega kapitala, ki bi ga lahko unovčila in tako prispevala k miru v regiji. Vsekakor je naloga slovenske diplomacije v tem, da aktivno prisostvuje in spodbuja integracijo držav Zahodnega Balkana v EU. Gotovo k temu prispevajo tudi močne gospodarske vezi, ki jih ima Slovenija v regiji, kot tudi psihografska podobnost narodov v regiji

(Hollensen, 2007). Preventivna diplomacija je tako sredstvo za zasledovanje dolgoročnih, strateških ciljev zunanje politike. Ti morajo slediti ustvarjanju nacionalne blaginje in prepoznavnosti v mednarodni skupnosti.

Smiselno je, da se na področju preventivne diplomacije mala država angažira na območju, ki ji je geografsko, zgodovinsko in kulturno blizu oz. na njem uživa zaupanje. Dobro je, da to priznajo tudi vplivne države, zainteresirane za stabilizacijo razmer na tem območju (v tej analizi se je pokazalo, kako velik je v preventivni diplomaciji pomen politike »korenčka in palice«, torej spodbude za Srbijo v obliki podpisa sporazuma o pridruževanju EU). V nasprotnem primeru lahko začne mala država biti boj, vnaprej obsojen na propad. Pri tem ne pravimo, da bi si morala mala država zastaviti neambiciozne cilje – ravno nasprotno, cilji morajo biti ambiciozni, a uresničljivi, in nujno usklajeni z ostalimi pomembnimi mednarodnopolitičnimi akterji. Smiselno je, da se mala država (ki ima praviloma majhno diplomatsko-konzularno mrežo, omejene obveščevalne vire itd.) konsistentno angažira na področju normativne moči, na področju »trde moči« (oborožene sile) pa prispeva sorazmerno, po svojih močeh. Če pa želi biti videti konsistentna in doseči kredibilnost, mora mala država, podobno kot vsa mednarodna skupnost, na območju, kjer preventivno deluje, ostati angažirana dolgoročno, hkrati pa v duhu znanega izreka državo »učiti loviti ribe, ne pa jih loviti namesto nje«, in tako dolgoročno preprečiti preveliko odvisnost države od mednarodne skupnosti.

LITERATURA

- Bedjaoui, Mohammed (2000): The fundamentals of preventive diplomacy. V Kevin M. Cahill (ur.), *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, 29-50. London: Routledge.
- Björkdahl, Annika (1999): Conflict Prevention from a Nordic Perspective: Putting Prevention into Practice. *International Peacekeeping* 6 (3): 54-72.
- Benko, Vladimir (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
- Brglez, Milan (2005): Lessons learned from small state's research for contemporary diagnosis, prognosis, therapy. Prispevek na letni konferenci CEPSA 'A New International Role for Small(er) States?'. Dunaj: Univerza na Dunaju.
- Brglez, Milan (2008): Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu. Ljubljana: FDV.
- Brletich, Samantha (2008): Preventive Diplomacy: Can Macedonian and Estonian models succeed in Georgia? Dostopno prek <http://www.diplomaticourier.org/kmitan/articleback.php?newsid=165>, 13. 10. 2010.
- Broderick, John J. (1924): *Diplomacy*. *The Catholic Historical Review* 10 (1): 68-84.
- Bučar, Bojko in Primož Šterbenc (2002): Relations between large and small states in a multilateral context: a case study of U.S. – Slovenian relations concerning NATO. V Zlatko Šabič (ur.) in Charles J. Bukowski (ur.), *Small states in the post-*

- Cold War world: Slovenia and NATO enlargement, 103–127. Westport, London: Praeger.
- Bučar, Bojko (2007): Spremembe diplomacije v XXI. stoletju. Teorija in praksa 44 (6): 862–876.
- Cahill, Kevin M. (2000): Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start. London: Routledge.
- Carment, David in Albert Schnabel (2003): Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion? Tokio: The UN University Press.
- Carment, David in Albrecht Schnabel (2004): Into the Mainstream: Applied Conflict Prevention. V David Carment (ur.) in Albrecht Schnabel (ur.), Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Opportunities and Innovations, 3–17. Lanham (idr.): Lexington Books.
- Cooper, Andrew F. in Timothy M. Shaw (2009): The diplomacies of small states: between vulnerability and resilience. Basingstoke. New York: Palgrave Macmillan.
- Damijan-Pavlič, Jože (1996): Majhne države v svetovni trgovini. Ljubljana: Krtina.
- Gali, Butros B. (1992): An Agenda for Peace Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. Dostopno prek <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>, 5. 9. 2010.
- Grizold, Anton (2001): Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih: študija. V Anton Grizold (ur.) in Iztok Simoniti (ur.), Človek, država in vojna: zbirka besedil, 83–161. Ljubljana: FDV.
- Grizold, Anton in Vinko Vegič (2001): Small states and alliances: the case of Slovenia. V Erich Reiter (ur.) in Heinz Gärtner (ur.), Small states and alliances, 145–194. Heidelberg; New York: Physica-Verlag.
- Hollensen, Svend (2007): Global marketing. 4ed. Harlow: Prentice Hall.
- Ingebritsen, Christine (2006): Small states in international relations. Seattle: University of Washington Press, Reykjavik: University of Iceland Press.
- Janjić, Dušan (2007): Ogledi o Kosovu. Beograd: Draslar Partner.
- Jazbec, Milan (2010): Small states and diplomacy: an indispensable, though much diversified relation. Halduskultur 11 (1): 66–83.
- Keohane, Robert O. (1969): Lilliputans' Dilemmas: Small States in International Politics. International Organizations 23 (2): 291–310.
- Kronenberger, Vincent in Jan Wouters (2004): The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects. Haag: TMS Asser Press.
- Krstić, Branislav (2007): Amputirano Kosovo: odbrana Miloševića koja traje. Beograd: Dan Graf.
- Lund, Michael S. (1996): Preventing violent conflicts: a strategy for preventive diplomacy. Washington: United States Institute of Peace.
- Mason, David T. in James D. Meernik (2006): Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies. London, New York: Routledge.
- Matić, Jovanka (2007): Slobodan govor vs. govor mržnje. V Mirjana Rašević (ur.) in Zorica Mršević (ur.), Pomeramo granice, 173–185. Beograd: Institut društvenih nauka. Dostopno prek <http://www.idn.org.rs/download/pomeramo-granice.pdf>, 28. 1. 2011.

- Petrič, Ernest (1996): Zunanja politika majhnih držav. Teorija in praksa 33 (6): 876-897.
- Politi, Alessandro (1997): European Security: The New Transnational Risks. Chaillot Paper št. 29.
- Ramcharan, Bertrand G. (2008): Preventive Diplomacy at the UN. Indianapolis: Indiana University Press.
- Senjur, Marjan (1993): The viability of economic development of a small state separating from a larger one. V Marjan Senjur (ur.), Slovenia-A Small Country in the Global Economy, 17-33. Ljubljana: Centre for International Cooperation and Development.
- Smith, James D. (1995): Stopping wars: defining the obstacles to cease-fire. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Steiner, Barry H. (2004): Collective Preventive Diplomacy: A Study in International Conflict Management. New York: State University of New York Press.
- Steinmetz, Robert in Anders Wivel (2010): Small states in Europe: challenges and opportunities. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Strange, Susan (1995): Države in trgi. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Svetličič, Marjan, Dominick Salvatore in Jože P. Damijan (2001): Small countries in a Global Economy. New York: Palgrave.
- Swedish Ministry of Foreign Affairs (1999): Preventing Violent Conflict: A Swedish Action Plan. Stockholm: Swedish Ministry of Foreign Affairs. Dostopno prek <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/09/37/14/aad1f9e6.pdf>, 10. 9. 2010.
- Šabič, Zlatko (2002): Small states aspiring for NATO membership: some factors influencing the accession process. V Zlatko Šabič (ur.) in Charles J. Bukowski (ur.), Small states in the post-Cold War world: Slovenia and NATO enlargement, 1-24. Westport, London: Praeger.
- Šesternina, Jelena (2007): Serbia Threatens New War. RIA Novosti, 10. september. Dostopno prek <http://en.rian.ru/analysis/20070910/77743912.html>, 23. 1. 2011.
- Terribile, Olaph (2008): Crisis Management within the context of Small States Diplomacy. Dostopno prek <http://www.diplomacy.edu/poolbin.asp?IDPool=358>, 13. 10. 2010.
- The Guardian (2010): WikiLeaks cables: Kosovo sliding towards partition, Washington told. The Guardian, 9. december 2010. Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/world/2010/dec/09/wikileaks-cables-kosovo-independence-serbia>, 10. 12. 2010.
- Udovič, Boštjan in Marjan Svetličič (2007): Majhne države v novih teorijah mednarodne trgovine. Teorija in praksa 44 (1/2): 29-48.
- United Nations General Assembly (1999): Report of the Secretary-General on the work of the Organization. Official Records. Fifty-fourth Session, Supplement No. 1 (A/54/1). Dostopno prek <http://www.un.org/documents/ga/docs/54/plenary/a54-1.pdf>, 25. 10. 2010.
- Vital, David (1967): The Survival of Small States: A Study of Small Powers in International Relations. Oxford: Oxford University Press.
- Zimic, Srečko (2008): Mercator: Gospodarski interesi so bili v tem primeru drugotnega pomena. Spletni Dnevnik, 23. februar 2008. Dostopno prek <http://www.dnevnik.si/novice/svet/300802/>, 23. 11. 2010.

VIRI

- B92 (2007): Ponovno preti Garda cara Lazara. Dostopno prek http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=09&dd=27&nav_category=64&nav_id=265419, 25. 1. 2011.
- B92 (2008): Slovenija priznala Kosovo. Dostopno prek http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=03&dd=05&nav_id=287754, 22. 10. 2010.
- BBC (2007): Kosovo talks end without a deal. Dostopno prek <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7133892.stm>, 9. december 2010.
- Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (1999). Dostopno prek http://www.mzz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/podzakonski_akti/deklaracija_o_zunanji_politiki_republike_slovenije/, 9. 12. 2010.
- Deklaracija o Zahodnem Balkanu (2010): Uradni list 58/2010.
- Heidbelberger Institut für Internationale Konfliktforschung (2010): Conflict Barometer 2009. Dostopno prek http://www.hiik.de/de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf, 1. 9. 2010.
- HINA (2007): Srbi bi opet ratovali. 28. april. Dostopno prek <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-srbiji-se-okupljaju-dobrovoljci-za-rat-u-slucaju-nezavisnosti-kosova/345263.aspx>, 23. 1. 2011).
- Intervju z X (2010), 11. oktober 2010.
- Intervju z Y (2010), 3. november 2010.
- Intervju z Z (2010), 24. november 2010.
- Intervju s Q (2010), 17. december 2010.
- MZZ (2007a): Minister dr. Dimitrij Rupel gost oddaje »Intervju«, TV Slovenija I, 1. julij 2007. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/23302>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007b): Minister dr. Dimitrij Rupel gost oddaje »Studio ob 17ih«, Radio Slovenija 1. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/23871>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007c): Minister dr. Dimitrij Rupel na delovnem obisku gostil albanskega zunanjega ministra Basho. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23359/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007d): Minister dr. Dimitrij Rupel na delovnem obisku gostil ministra za zunanje zadeve Republike Srbije Vuka Jeremića. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23356/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007e): Minister dr. Dimitrij Rupel na delovnem obisku v Beogradu. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23642/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007f): Minister dr. Dimitrij Rupel nagovoril udeležence mednarodne konference o varnosti na Zahodnem Balkanu. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23510/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007g): Minister dr. Dimitrij Rupel obiskal Prištino. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23648/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007h): Minister dr. Dimitrij Rupel prejel kopijo poverilnih pisem srbskega veleposlanika Filipova. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23855/>, 17. 10. 2010.

- MZZ (2007i): Minister dr. Dimitrij Rupel predstavil prednostne naloge slovenskega predsedovanja v Bruslju. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23872/>, 16. 10. 2010.
- MZZ (2007j): Minister dr. Dimitrij Rupel se je udeležil posveta francoske diplomacije. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23424/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007k): Nagovor ministra dr. Rupla na konferenci Centra za evropsko reformo v Londonu. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1014/23343/>, 17. 10. 2010.
- MZZ (2007l): Številna dvostranska srečanja ministra dr. Rupla ob robu Strateškega foruma Bled. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23420/>, 16. 10. 2010.
- MZZ (2008a): Dr. Dimitrij Rupel sprejel predsednika kosovske vlade Hashima Tačija. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24425/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008b): Dvostransko srečanje ministra dr. Rupla z ruskim zunanjim ministrom Lavrovom. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24066/>, 19. 10. 2010.
- MZZ (2008c): Generalna skupščina OZN je na predlog Srbije sprejela resolucijo, ki Meddržavno sodišče v Haagu prosi za posvetovalno mnenje o skladnosti razglasitve samostojnosti Kosova z mednarodnim pravom. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24879/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008č): Izjava Ministrstva za zunanje zadeve. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24081/>, 20. 10. 2010.
- MZZ (2008d): Minister dr. Dimitrij Rupel: Evropska unija ne sme pozabiti na Zahodni Balkan. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24841/>, 10. 10. 2010.
- MZZ (2008e): Minister dr. Dimitrij Rupel gost oddaje Vroči stol, TV Slovenija I. Dostopno prek http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Novinarsko_sredisce/Intervjuji_in_mnenja/2008/Vroci_stol.doc, 20. 10. 2010.
- MZZ (2008f): Minister dr. Dimitrij Rupel gost v TV Klubu, POP TV. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/24023/>, 20. 10. 2010.
- MZZ (2008g): Minister dr. Dimitrij Rupel se je srečal s kosovskim predsednikom vlade Thacijem. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23961/>, 19. 10. 2010.
- MZZ (2008h): Minister dr. Dimitrij Rupel se je srečal s srbskim ministrom Jeremićem. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24370/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008i): Minister dr. Dimitrij Rupel sprejel kosovskega zunanjega ministra Hysenija. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24661/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008j): Minister dr. Dimitrij Rupel sprejel predsednika Skupščine Kosova Jakupa Krasniqija. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24447/>, 22. 10. 2010.

- MZZ (2008k): Minister dr. Dimitrij Rupel vodil srečanje trojke EU z Rusijo. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24069/>, 20. 10. 2010.
- MZZ (2008l): Odprto pismo ministra dr. Rupla in ministra Kouchnerja: Zahodni Balkan v središču. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24370/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008m): Predsednik Sveta EU za splošne zadeve in zunanje odnose dr. Dimitrij Rupel sprejel srbskega zunanjega ministra Jeremića. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24505/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008n): Predsedujoči Svetu za splošne zadeve in zunanje odnose dr. Dimitrij Rupel sprejel zunanjega ministra Srbije Vuka Jeremića. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23915/>, 19. 10. 2010.
- MZZ (2008o): Slovenija na donatorski konferenci Kosovu namenila 500.000 evrov. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24678/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008p): Sporočilo ministrstva za zunanje zadeve. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23994/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008r): Zunanji ministri EU razpravljali o Zahodnem Balkanu. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24235/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2008s): Nagovor ministra dr. Rupla ob podpisu Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma s Srbijo. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24382/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2009a): Državna sekretarka Benčina sprejela kopijo poverilnega pisma veleposlanika Kosova v Sloveniji Berishe. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/26379/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2009b): Minister Žbogar na delovnem obisku gostil zunanjega ministra Srbije Vuka Jeremića. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/25883/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2009c): Minister Žbogar na delovnem obisku na Kosovu. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/25410/>, 22. 10. 2010.
- MZZ (2010a): Konferenca Skupaj za Evropsko unijo: Prispevek Zahodnega Balkana k evropski prihodnosti. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/26700/>, 23. 10. 2010.
- MZZ (2010b): Začetek konzularnega poslovanja veleposlaništva RS v Prištini. Dostopno prek <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/26717/>, 23. 10. 2010.
- STA (2007): Janša: Kosovo 10. decembra ne bo samostojno. 26. september 2007.
- Urad Predsednika RS (2008): Predsednik republike obsodil razdejanje slovenskega veleposlaništva v Beogradu. Dostopno prek <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/27174EF62301D3F0C12573F3005F1EF1?OpenDocument>, 10. 12. 2010.